

Gizarte-Sikologia

BOCACCIO-DECAMERON ETA EUSKALDUNAK

1. Euskaldunen Erregiña.
2. 'Jauja' Euskalerra 'n dago.
3. Boccaccio eta Errenteriak.
4. Fernando Amezketarra eta Decameron: 'Arria Errekan' eta 'Erretorearen txerria'.
5. 'Gizon Bikañak' eta Decameron.

Giovanni Boccaccio, Firenze'ko merkatari baten sasi-kumea zan: Paris'en 1313'garren urtean jaioa. Boccaccio. Petrarca bere lagun miña, eta Dante. irurak izan ziran XIII eta XIV garren mendeetan italiar-idazkera goigorako maillara jaso zutenak: Boccaccio'k itz-lauz eta beste biak itz-neurtuetan (Lirikan Petrarca'k eta Epikan Dante'k).

Boccaccio ren itz-lauzko lanen artean, osperik aundienekoa, 'Decameron' da: amar egunez amar neska-mutillak esaniko kontuak dira. Beraz, 'amar egunez' (Decameron) amar kontu egunero, eun. Geienetan gaia bat berbera da: senarra ala emaztea nola iruzurtu, 'adarrak ipiñiz'. Pipar-miña botatzeko apaizak, prailleak eta mojak sartzen ditu tartean.

Gure garaiko literatur-liburuak esaten zutenenez. oso lizuna da Decameronen ori. Nik esango nuke gaiak dirala lizunak. esateko era baiño geiago. Gaurko egunez Irratietan eta ETB'ean entzun diran 'txisteak', entzun da gero, Boccaccio berbera lotzatuko litzake: izan ere. bere liburuaren azken orrietan. barkamen antzeko zerbait eskatzen digu, ar eta emen arteko emanak adierazi nairik. iru irudi auek erabili dituelako: iltzea eta zuloa, almaiza eta zapailua, saltxitxa eta mortadela.

Gañera argiratzen digu, kontu batzuetan lizunkeria ikutu ba'du ere, ori orrela izan dala. gaiak berez eskatzen zuelako, eta, buruz ondo arteztu ezkeroz. gai ori, nai ta nai ez, orrela bakarrik argitu zeikeelako. Ez zala, alegia, gauzak bear bezela esateko, beste biderik. Arazo onek auxe dakarkit gogora: orain urte batzuek dirala, billotsik TB'an agertzen ziran emakumeak, baldintza au eskatzen zuten: 'siempre que lo exija el guión', berez bearrezkoa danean... Orra Boccaccio seireun urtez aurreratu.

Bere kontuak —dio— ardoaren eta suaren antzeko dira:

batzuek mozkortzen dira ardoakin eta suakin erre: baña erru oiek ez dira ez suarenak ez ardoarenak... 'Eta. barrua zikiña duenak, ez du sekulan inun gauza garbirik ikusten'... Orra Boccaccio, praille sermolari sartun. Praillei buruz esaten ditunak. berriz, ez omen dira praille guztientzako esanak, bereizi batzuentzako baizik; prailleak gizon jatorrak dira. Jainkoaren gaitik artu dute bide latza eta lanean dabiltza itz onak ereiten eta zabaltzen, ordaiñik eskatzeke eta orregaitik arrotu gabe...

Eun kontu asko dira —dio— eta txarrak ere badaude tartean: baña. dana ondo egingo duenik ez dago inor, Jainkoa besterik... Luzeak ornen dira batzuek eta. ori ala izanik, 'beste lan bat duenik kontu auek irakurtzen astea, zorakeria deritzait...'. Liburuaren amaieran Jainkoari eskerrak ematen dizkio, lan nekagarri oneri azkena ematen lagundu diolako.

Onezkero galdera au egingo zenduan: 'eta Euskalerra'ri buruz, zer dio Boccaccio'k?

1. Euskaldunen Erregiña

Decameron itzak amar egun esan nai duenez, Amar alditan zatiten du bere liburua: egunero aldi bat. Eta egunero, amar kontu. Zortzigarren Aldian, Bederatzigarren Kontuak, izen-buru au dakar: 'Simon Maixuaren Sorgintza'. Sorginkeria darion erri bat aitatzen du: bertako uriak oso dira demokratikoak eta gizarteko ar-emanetan. bakoitzaren merituei begiratzen zaio, bakar-bakarrik, beste arrazoiek ez dute balio... Bertako etxeak zoragarriak. jantziak zoragarri josiak. eresiak zoragarri moldatuak... Dana da bertan zoragarri.

Baña, 'gauzarik zoragarrienak ango atsegiñak dira, batez ere emakume ederrek ematen dizuenak; gogoia izatearekin batera, ekartzen dizkizute, une batean. mundu guztiko ederrenak: an ikusiko dituzu Barbanischi'ren emakumeak, Euskaldunen Erregiña. Sultan jaunaren emaztea...'

Ba ote zuten erregiñik euskaldunek? Eta, ala izan ezkero, zein ote zan Euskaldunen Erregiñ ori? Boccaccio'ren garaian, euskaldun naparrek, Juana II zuten erre-

giñ. Bocaccio'k 15 urte zituela. 1328'an izendatu zuten kargu orretarako eta 1349' an il zan. Bocaccio'k 36 betetzear: 21 urte erregintzan. Bocaccio' ren garairik onean.

Felipe El Luengo errege naparraren alaba. Evreux'eko Felipe'rekin eskonduta zegoen. Napar-erriuan txertatutako Frantzia-Etxearen kimua zan Felipe. Bere emaztea Juana' k bazuen Frantzia' ko Erregiña izateko eskubiderik ere. Auzia erabakiteko Evreux'eko Felipe. Juana'ren senarra. eta Valois'eko Felipe. errege frantsesa, elkartu ziran eta erabaki aukeratu zituzten:

a/ Ebreuz'eko Felipe Naparroa' ko errege izango zan, Juana'ren senarra izateak ematen zion eskubidearen bidez.

b/ Juana' k, bere Frantzian erregiña izateko eskubideak. baztertuko zitun. baita Champagne eta Brié'ko Kondaduak ere. Aren orde. Angulema, Mortain eta Longeville' ko Dukaduak artuko zitun.

Korte Naparrek. Gares (Puente La Reina) errian bildurik. Naparroa' ko Erregiña onartu eta izendatu zuten: baita bere senarra ere. Juana'ren senar izateak ematen zion eskubideagaitik.

Frantzia' ra joanik zan bere seme Karlos'en Estaduak zaintzera. eriotzak arrapatu zuenean: 1349'ko Urrillaren 6' ean.

Auxe zan Bocaccio' k aitatutako Vasconum (euskaldunen) Erregiña, Champagne Etxeko alaba. Karlos II. bere serneak emango dio asiera Naparroa' ko Erreinuan. Evreux'eko Etxeari.

Juana II. Naparroa' ko Erregiña Frantzia'ko erregintzarako eskubideekin. Kondadu eta Dukadoal berekin zituela, naiko ezaguna zan Paris' en jaiotako Firenze' ko merkatari arentzat. Bocaccio'k orrela aitzeko, bere irudimenean beintzat. emakumerik ederrenetakoa izan bear Juana erregiña.

2. "Jauja' Euskalerria' n dago

'Calandrino. Buffo Buffalmano' du izen Zortzigarren Aldiko Irugarren Kontuak eta asieratik au adierazten digu: Calandrino inuxente bat dala eta inuxentekeriak sinisten dituela...

"Calandrino' k galdetu zien, ia, orrelako indarra zuten ari miragarri aiek. nun zeuden. Berlinzone' n, Euskaldunen Errian zeudela batez ere, erantzun zion Maso' k, Bengodi izeneko lurraldean. An, lukainekin lotzen dituzte txakurrak, xentimo batzuekin erosten dezu antzar bat eta indiollar bat ematen dizute gañera. Lurralde aien erdian dago Parma-gaztaiakin egindako mendi aundi bat eta gain artan bizi dira makarroiak eta pastak, kapoien saldatan. egosten ari diran gizasemeak, eta bein egosi ezkeroz. guztiak botatzen dituzte maldan be'fra. eta geien

arrapatzen danak, geien jango du: mendiaren oñetan. berriz, uren tantarik naastu gabeko, mama-goxoa dario aitzak. errekatxo baten antzera.

—Ori toki ederra (esan zuen Calandrino'k): baña, kapoiekin zer egiten dute?

— Euskaldunek jaten dituzte.

— Zenbat milla daude emendik ara?

— Milla baiño geiago eta beste orrenbeste.

—Neretzako urrun egiten da: gerturago ba'lego. joango nintzake makarroienez neure urdailla betetzera. Baña, esan eidazu. mesedez. ondo ba'dirizkiozu: lurralde artan al daude arri miragarri oiek?

—Ainbeste daude! Ez diete kasurik egiten; ezta esmeraldei ere: auetako arri-bitxiak mendia aiñakoak dituzte, eta aien dizdirara, gana egin biurtzen dute...'

Ikusten degunez Jauja-erria Bocaccio'k asmatu zuen orain 650 urte eta Euskaldunen artean ipiñi zuen. Moroan kontra ainbeste urte burrukan egon arren. bitarte orretan, Napar euskaldunek, kristau burrukak aitzaki artuta, abiatu ziran Frantziaren egotik eta Italiaren Ifarretik. Yugoeslabia' n zear. Albania artu eta Grezia'raiño zabaldu zituzten euren lerroak...

Bocaccio'k ezagutzen gaitu eta zeruraiño jaso, amezko erria bat sortuz gure inguruan: txakurrak lukainka ederrekin lotzen zituen erria...! Propaganda aintzagarria egiten digu Bocaccio'k. Gaur. Donosti'ko San Sebastian, egunean. Urrezko Danhorrak ematen diran unean... Ez ote dago bat Bocaccio' ri eskeintzeko?

3. Bocaccio eta Errenteriak

Portuetan eta ibaietan, portu ziranean, egotea ziran Euskalerria'n etxe bereziak, gorde-toki, eta sal-toki ziranak, 'casa-lonja' edo 'renteria' izenarekin. Zerga-etxeak eta muga-etxeak ere baziran.

Zertarako errenteri oiek? Bertan gordetzen ziran burnioletarako meatzak, galtzairuak. iltzeak, bestelako burni landuak eta merkagaiak. guztiak ondo zenbatu eta pixatu ondoren, salneurriakin batera. Gaiak barkura eraman ala. kobratzen zituzten arduradunek, zergak edo 'errentak'. Ortik dator 'errenteria' izena.

Errenteriak benetako muga-etxeak ziran. benetako 'aduanak'. Gure artean iraun zuten, portu guztietan eta portutik kanpora ere bai. karlisten gerraren amaierarte. Zorioneko 'Abrazo de Vergara' arek ondatu zitun gure lege guztiak, gure eskubide guztiak. gure Euskal Furoa... XIX'garren eunkiaren asieran amaitu ziran guztiak. Bergara'ko Besarkada gezurtia Maroto karlistak eta Espartzero Madril'eko nagusi liberalak moldatu zuten. bien artean, azpikerizko saldukeri dollor ori... Orduan amaitu ziran benetako erreuteri eta aduana auker: baita

ELERTIA

Ebro ibaiekoak ere. Auek Pirinee mendietara pasa zituzten. eta beste guztiak, portu nagusietara, baña Madril'aren eskuetan.

Errenteria izena dirau oraindik ere zenbai portuetan. Or daukagu Pasaia-portuko Renteria erria. Villanueva de Oyarzun sortu zan Pasaia'ko renterian, Orereta izeneko tokian: iraun duen izena ez da ez Villanueva ez Orereta. Renteria haizik. Etxe baten izena.

Oria errekak bazuen bere errenteria Orio'n, inguruko ola guztientzat. Urola ibaiak, Bedua'n zeukan errenteria, Zestua inguru osoarentzat. Deva ibaiak etxe bat izan zuen Deba erriaren aurrez aurre. Urasandi izenekoa, 1996'ean erretakoa. Gabon inguruan. Mutriku aldetik zegoen. Deba tik Mutriku' rako ihia Sasiola' ko Astigari-bia'n, an daude gaur ere zubi zaarra, berria eta Autopistakoa. Orregaitik edo. Alzola 'n ere bazun errenteria bat.

Donosti 'ko Urumea ibaiak Hernani 'n zeukan etxe auetako bat. Osinaga kaian; eta Donosti'ko uriak berak. molla-gañean. Zaintzaillaren lana auxe zan: meatzak. hurniak. zurak eta bestelako merka gaiak Donosti'ko Santa Katalina portura eta. Urola ibaiean zear, Hernani'ko Osinaga'ra eramatea.

Ondarru'ko errian bada oraindik Renteria auzoa. Artihai ibaiean. Gernikan, berriz. San Juan auzoan, gerora la renteria ' izena izan zuen parajea.

Portuetatik alde ere bazeuden errenteriak: Durango'n. erriko eta inguruko oIetako burni totsoak jasotzeko: Jemein 'en. gain batean. Azkoitia. sortu zanean, inguru guztirako errenteri bat errian egiteko baimena eman zioten (1324-1-4).

Fueroa zeatzan zan gai oneri buruz eta errenterietako zaintzaileek debekatua zeukaten iñungo sal-erosketarik egitea errenterietako jeneroarekin. diru-zigor gogorra jaso nai ez bazuten.

Decameron 'en Zortzigarren Aldiko Amargarren Kontuak, izen-buruan onela dio: 'Blancaflor eta Salahaeto'. Bocaccio'k, kontu onetan. zeatz-meatz. ematen digu errenteria auetako bizitza eta ordenamentuak. XIV 'garren eunkiaren erdi-aldean idatzita dago, Azkoitia'ri bere ingururako errenteria eman zionetik laister.

Onela ari da Bocaccio jauna:

"Bazan oitura bat –eta bear ba da iraungo du oraindik– portua zuten itxas-ertzeko erri guztietan: barkuetan zetozen merkagai guztiak, 'aduana' izeneko etxe batean biltzen ziran eta gorde... Bein ara ezkeroz, merkatzaileek. 'aduana' oietako zaindariei. salgai dakarren gauza guztien zerrenda bat ematen diote. jenero bakoitza bere prezioarekin. Portuko erri-gizonek. berriz. markatari bakoitzari biltoki bat ematen diote. giltzapean euron jeneroak gordetzeko eta aduanakoek, beuroen liburuetan idazten dituzte merkatari bakoitzaren salgai ekarri dituzten gauza bakoitza curen sal-neurriarekin edo prezioare-

kin. Gerora zergak ordainduko ditu saltzaileak, gauzak atera ala.

Era orretara, eta eskerrak liburu oietan idatzitako gairerrenda eta sal-neurriei. artekari eta erre kardariek, badakite merkatari bakoitzak zer ekarri duen saltzeko eta zer diru-neurri duen gauza bakoitzak eta nolakoak diran. Merkatariaren izena an dagoenez, sal-erosketan asteko badira...".

Aduana izena berak. Bocaccio'k. erabiltzen du.

Errenterien berri eman ondoren. ipuia dator. onela jarraituz:

Sizilia'ko Palermo portuan ere ba'zan onelako errenteria eta aduana bat. Badira. baita ere, emakume oso ederrak. zuzentasunaren etsai diranak, gizonak erruki gabe larrutzen iaioak. Sizilia ugarteia danez, Palermo errian agertzen diranak, urez etorri dira eta auetako kanpotarren bat ikusten dutenean, badoaz arin-arina errenteriako liburuak ikustera. la zertzuk ekarri dituen.

Gero, aberastasunaren neurriera, leunkeriz asentzen dituzte gizarajo mertatzaileak... Euren eskuetan gelditzen dira merkatari gaiak... eta tarteka, berkua eta ezurrak ere bai. A zein ez tiki eta emeki erabiltzen duten curen liban zorrotza!

Auetako eme bat zan Blancaflor eta labandutako iñuxentea. Salabaeto, portura etorri berria. Ekarki zitun artilleroialak. Salerno'ko azokan aurreratu ziotenak, gutxienez 500 urrezko-florin balio zutenak. Ez zeukan salmentan arteko gogorik eta kaleetan zear abiatu zan atsegin billa. salgai ekarritakoak errenterian gorde ondoren.

Ibilli ta ibilli. Blancaflor'en eskuetan erori zan. labana maixu batek baño obeto erabiltzen zekiena. Salabaeto zoratzen zebillen neskaren eskuetan, nai zitun guztiak eskeintzen bait zizkion: bere burua eta zitun guztiak.

Amabost egun esne-aparretan pasa ondoren, errenterian zeuzkanak salduta. 500 urrezko florin kobratu zitue-nean. orduantxe agertu ziran akatsak eta ezbeharrak:

– Nere anaia itxas-lapurren eskuetan erori da. eta etxera nai ba' det, milla urrezko florin eman bearko diet oraintxe bertan luzatu gabe.

– Ara, nik milla ez ditut. bai ordea bosteun; emango nizuzke bosteunak, baldin emendik amabost egunera biurtzen ba'dizkidazu.

– Nola ez ba? Oraintxen bertan bear ditudalako, bestela ondasunetan ori baño geiago daukat eta astia dagoenez, zuri itzultzeko salduko ditut...

Eman zizkion bereak ez ziran bosteun floriñok. damia lasaitu aal izateko... Lasaitu, lasaitu zan eta ez gutxi ere: arrezkero ez zuan damarik iñun topatzen.

Itxaroten aspertu zanean. Salerno'ko bere lagun bate-ra jo zuan, estualdi artatik irteten laguntza billa. Artarako bidea argitu zion lagunak...

Etorri zan berrira Palermo'ra ogei pardel oial eta ogei

olio-barrirekin. bi milla urrezko-florin balio zutela esan zuan erreterian: baña. ez zuela ezer saldu nai alik eta beste iru milla florinezko salgaiak bere izenean etorri arte. Gorde zitun giltzapean oial eta olioak eta berak eraman zuan giltza.

Bere burua nabarmendu zuenean Palermo'ko kaleetan. Blancaflor gerturatu zan erreteriarara, zer ekarri zuen jakiteko: liburuetan bi milla urrezko florin agertzen ziran eta beste iru milla etortzekoak. Oiek danak ondo ikasita, mutillari ots egitea erabaki zuan bosteun floriñak itzultzeko, bosmillaren jabe izateko itxaropenean.

Bere burua xuritzeko sekulako gezur-sorta aotik dariola agertu zan Blancaflor eta Salabaeto'k sinisteko itxurak egin. 500 floriñak eskuratu ondoren, etorri ziran mutillaren negar samiñak: bere pardelak. iru milla flori-nekoak. zekarren barkua itxas-lapurrek eraman. Barku osoaren ordez amar milla florin eskatzen zuten lapurrek eta berari. Salabaeto'ki, milla ematea tokatzen zitzaion. Beste bosteun palta.

Blancaflor adi-adi entzuten egonda gero. merkatari bzterengana jo zuan eta eraman zuan jaun ori erreteriarara. ango liburuetan idatzita zer zegoen erakustera. Alkarrekin erabaki zuten 500 floriñak ematea Salabaeto'ri, eurak merka-gai aiekin gelditzekotan.

Salabaeto'k baietz, dirua len-bai-len billatzen ez bazuen iru milla galduko zitula... Artu oraingo bosteunak. lengo bosteunak artuta zeuzkan. eta ospa: ez zuan iñork geiago mutillaren aurpegirik Palermo'ko kaleetan ikusi.

Mutilla agertzen ez zala eta. joan ziran pozik erreterira Blancaflor eta merkataria. Atea ausi eta sartu ziran biltoki barrura: an zeuden ogei pardel oial eta berrogei olio-harrika. Lenengo pardela benetako oial ederra zan; baña. beste guztiak zabor utsak. Barrikek. berriz, olioak zeukaten aoan, andik azpira, ura. Siri ederra sartu zien.

Kontu onen egitura, eta Don Manuel Lekuona'ren EUN DUKAT'ena. biak dute antz berdiña. Pikope batean eun dukatu dauzka itxuak. eta bere illobek. arrapatu. Zer egiñ jakin ez, eta jo du itxuak aztiarengana. Onek aopean esan dio. agertzeko asmoa beste eun bertan jartzekoa... Orella gauzak dirala, ona abesten duana:

"Eun dukatu dauzkat
pikope batean,
beste eun jartzera noa
lengoen gañian..."

Ori entzutean, illobek ostutako eun dukatak jartzen dituzten berriro pikopean, palta dirala konturatu ez dediiñ itxua. Bai onek azkar-asko jaso ere.

Boccaccio'ren kontu onetan ere, lapurretan egiten dio Blancaflor'ek gezur batekin eta gero berak. beste 500 lapurtzen dizkio gezurretan.

Dana dala, kontua aitzaki dala. Boccaccio'k erakusten

digu xeetasun guztiakin zer eta nola egiten zan lana erreterietan, aduanetan. Guretzako amaitu ziran Karlsten gerra bukatzean. 1839 urtearen inguruan. Fuegoakin batera. Espartero jeneralaren eskuz. Enbor-ondo bat gelditu zan bizirik Concierto Económico izenakin eta Franco jeneralak sustraitik atera. 1937'an, Gipuzkoa eta Bizkaian, Errepublikaren alde jokatu zutelako biak. Erreteriak kendu aurretik. Deba'ko Eliz-kabildoak 'piano-forte' bat erosi zuen Londres'en: bien bitarteko barku baten kapitana; berak erosi. ordaindu eta portu onetara ekarri. Besterik gabe. Orretara oituak zeuden geure aurrekoek. Madril'eko Jaurlaritzak Euskalerrria bere mende aurtu arteko guztian.

4. Fernando Amezketarra eta Decameron

Aspaldidanik (Martxoa, 1998) ETB jolasean dabil, marrazki biziz. Fernando Amezketarra'ren gertakizunak eta bizitza ematen. Gizon au ez da asmakizun baten fruitua, aragizko gizakia, baizik. Aio. Amezketan jaio zan. Bere aita Joxe Bergaretxe, Aduna'ko semea: ama. berriz, Joxepa Antoni Altuna. amezketarra.

Fernando gizon abilla eta bizkorra zan, eta ba-batean ematen zitun bere erantzun zorrotzak, bai eguneroko bere bizitzan. aita errietako plazetan, bersolari. Erri guztiek nai zuten Fernando euren festetarako. Ateraldi bikañak zitun.

Gregorio Muxika'k ateraldiak eta, jaso zitun 'Fernando Amezketarra' izeneko liburuxka batean. Liburuaren itzaurrea Karmelo Etxegarai'k eta argitaldaria, Zarauz'ko Itxaropena. Noizkoa dan, falta da; baña gutxi^g ora-beera atera litzake 12 peseta balio bait du, eun orrialdeko liburuak. Zillarrezko pesetak. Urteak dira galdu zirala.

Karmelo Etxegarai'k adiera emate digu, ipui guztiak ez dirala Fernando'renak. Bereiziki, ARRIA ERREKARRA: kontu ori aspaldi argitaratu zuen Pedro Alonso idazle erdaldunak, bere 'Disciplina Clericalis' idaztian.

Neuk ere beste orrenbeste topa det Decameron'en Zazpigarren Aldiko Laugarren Kontuan. bosteun urte Fernando jaio aurrekoa.

Baten ekintzat edo ipuiak, beste ondorengo bateri ezartzeak. Gizarte-sikologiaren Transposizio-Legeak. Alda-Arauak, betetzen ditu. Lenengoaren ospea galtzen danean, aren ipuiak, aren gertaerak, aren esanak beste ospedun berri batek jasotzen ditu. Esate baterako, euskaldun gogoetetan Basajaunen zenbait gertaera. Jentillengana aldatu ziran, ondoren Erromatarrengana. Moroengana. baita Sanson eta Erroldanengana. Euskal-

ELERTIA

dun jatorren buruetan alkarrekin naastuta ere ibilli dira. Euskera galdu zutenak, ez dakie Basajaun eta Jentillen berririk; auen zenbait kontu. Moroei ezartzen diote... Ipuiak eta abar batetik bestera pasatzen dira ospaeren eta goramenaren neurrian. Astutako zaarrei kendu, eta gogoan daukagun berriak ezarri.

Euskaldunek gure kulturarik zaarrena ere gogoan izan dute. etxeari esker. Etxea eta illobia danentzako bat gizaldi-gizaldiz. Maiorazgoa. beti etxerako: etxeari eusteko... Etxearen betikotasun onek lagundu dio euskaldunari bere kultur-ezaugarriak gordetzen... Aizkenerako ezaugarri oiek naastuta ere egon arren, Alda-Arauk askotan hete dituzte.

Fernando Ameztarraren 'Ar'ia Errekara' eta 'Erretorearen txerria' kontuetan betetzen dira naiko garbi, nik uste, Gizarte-Sikologiako Alda-Arau oiek.

a/ Arria Errekara

Fernando Amezketarraren kontu au eta Bocaccio'arena, bizkiak dira. Lenengoan. Fernando da tabernatik berandu datorrena. Emazteak ez dio aterik zabaltzen eta orduan senarrak. bere burua errekara botako duela Biotza. Paret zaar batetik ar'i aundi bat jaso eta putzura botatzen du. Zalaparta arekin emaztea bildurturik, etxetik irten eta putzura doa senarrari laguntzera. Bitarte orretan Fernando etxean sartu eta kale gorrian utziko du bere emaztea gau osoan.

Bocaccio'k, berriz, bere Decameron idaztiaren Zazpi-garren Aldiko Laugarren Kontuan, gertaerak alderantziz esaten dizkigu: emaztea da ganez berandu datorrena, baña ez tabernatik. bere maitalearen etxetik baizik. Artarako, gauero aparti-unean. gustoko duen ardo goxoa ematen dio senarrari, zearo mozkortuta utzi arte. Lotara lagundu, eta loak artu duenean. bizkor-bizkor, bere maitalearengana urbiltzen da berandurarte.

Baña. Tofano (Bocaccio'ren Fernando) egun batez konturatzen da, emaztea asko saiatzan dala bera mozkortu eta lotaritzen. Zertan ote dabil? Gau artan mozkorren itxurak egin ditu: emazteak irten duenean, morrolloz itxi du etxeko atea. Gau-erdian emaztea ate-joka asi danean, Tofano bere oian epel-epel eta geldirik. Ez dio aterik iri-ki. Emazteak meatxu egin dio. bere burua errekara botako duela. Bota du arri aundi bat putzura. Otsarekin sumindu zaio barruan biotza senarrari. eta arin dijoa emaztea putzutik ateratzera. Senarra irten bezela, sartu da barruan emaztea eta atea itxi. Leiora irten eta garraxi bizian asi da esaten:

— Ara, nun datorren nere senar mozkorra! Auek al dira orduak tabernatik etxera etortzeko!

Auzoko emakume guztiak leioetan daude emazte gaixoa-
ren larriak entzuten eta senar gaiztoari sekulakoak esaten...
Tofano oso gizarajo gelditzen da Fernando'ren ondoan.

b/ Erretorearent txerria

Ba du Fernando'k orrelako gertaera bat eta Bocaccio'k beste bat: biak antzeko. Bien arazoa au da: lapurtuaren itxurak egiteko, gauean etxearen kanpo aldetik txerria esegi, benetan lapurtu eta goizean jabeak lapurrari esaten dio benetan lapurtu diotela txer'ia... Baietz, baietz. or'ela segitzeko eta sinistuko diotela.

Fernando'k bere Erretore apaizari lapurtzen dio txerria: Bruno eta Buffalmano'k bere Calandrino lagun inu-xenteari... Urrango goizean Erretore-apaiza eta Calandrino, biak dute portaera berdiña esanez:

—Bart txerria lapurtu didate.

Lapurrek. Fernando alde batetik eta Bruno ta Buffalmano bestetik:

—Oso ondo. Segi ori esaten. mundu guztiak sinistu dezan.

—Baña, egia dala!

—Segi. segi orretan...

Fernando'k Erretoreari lapurtutako txerria txikia zan. Eta. oiturari jarraituz, auzo guztiari banatu bear ba'zion 'txerri-erregaloak'. bere ezer gabe geldituko zan. Orduan Fernando'ri aolkua eskatu zion, zer egin. Eta Fernando'k esan zion, gauez esegiteko leiotik txerria, il zuela mundu guztiak ikusi zezan; gero, ber'iz. urrango goizean. txerria ondo izkutatu, eta, arrapatu ziotela esan. Eta, bitarte or'etan. Fernando berak arrapatu Erretoreari txerria.

Orain eun urte famili guztiak iltzen zuten, Azarotik asita, etxean azitako txerri bat: gazitarako ez zira puska, ^sorde ezin eta ortik sortu zan 'txerri-erregaloen' oitura. Auzoko lagunei eskeintzen zitzaien odolki, urdai. bizkar-
ezur zati bat... Gero bakoitzak artzen zitun ordaiñetan txer'i-erregaloak... Erretoreari geinak eskeintzen zioten zer-edo-zertxo eta mokau goxoak sarritan. Ordañak ematen asi ezkerro, txerria urtu. Eta orregaitik zegoen Erretorea kezkatu-
rik aolkua Fernando'ri eskatu zionean.

Lapurketa onek beste ondorio bat ere ekarri zuan: Fernando'k ez zuen txerririk iltzen; txerri-erregalorik ernaterik ez, eta artzerik ere ez. Orain txerria badu eta saskitxo batean odolkitxo bat. urdai zati bat. xerra bat... garbi-garbi ipiñi eta erriko atea jo zitun galdezka:

—Zuek ekartzen al didazute txerri-erregalorik?

— Ez ba, Fernando.

— Agur. ba orduan.

Saskitxoa ustu bearrik ez. Arrezkero erri guztiak ekartzen zioten txerri-erregaloak.

Bruno eta Buffalmano'ren zergatia beste bat da; baña, jokatu. berdin jokatzan dute. Calandrino'k erritik kapora zeudan borda bat eta txerria gizontzen. Bere bi lagunek txerri ura jan nai zuten mendian eta orretarako Fernando'ren asmakizuna agertu zioten Calandrino'ri... Eta. gau aretan txerria arrapatu zioten. Gero lagunek Calandrino'ri Fernando'k apaizari egindako egiten die. baña dollorkeri geiagokin: bi antzar ematen ez ba' die, txerria maitale gazte batentzako izan dala, esango diote emaz-

teari... Txerria naikoa ez dala, bi antzar eman bear Calandrino inuxenteak.

Boccaccio-ren kontuak Fernando-renak baño garratza-go dira; denborarekin legundu egin dira apurtxo bat...

5/ Decameron eta "Gizon Bikañak"

1930'en amarkadan bazebilen gure artean 'Gizon Bikañak' izeneko antzerki bat, (erderaz 'Los Tres Valientes'). 1936'ko gerraren aurretik, Lazkao'n antzesu genduan, eta gerra ondoren, Zumarraga'n.

Fernando Amezketarraren kontuak ezezik, 'Gizon Bikañak' duen gaia ere, aurkitu det Boccaccio-ren Decameron liburuan Beratzigarren Aldian, Lenengo Kontuan, 'Los Muertos de Doña Francisca' izen-buruakin.

Euskal antzerkian etxeokandrea bat, bere ondasunen zaindaria bikain baten billa, dabil. Iru agertu dira lan orren eske eta bakoitzak ez daki beste bien berri. Andreak jolas-aldi bat prestatzen du onela: bateri esaten dio ildakoen gorpua zaindu bear duela gauetz; besteari, il-itxurak egin eta zaindaria ikaratzen saiatu bear duela; irugarrenari, deabruz jantzita, ildakoaren zaindaria ikaratu.

Ildakoa etzanda dago maai gañean, izara batekin estalita. Zaindaria bere alboan silla batean, botella-ardoa eta basoa, maaian dituela. Ildakoak ardoa edaten dio ontzitik, zaindaria konturatzeke. Irugarren aldirako, keskatzen asten da ardoaren jabea. Gau-erdian, sorgiñak aske galditzean, zaindaria eta ildakoa erdi-lotan daudela, baztar batetik ateratzen da deabrua garraxika eta saltoka. Zaindaria ori ikustean, alde egiten dio deabruari; ildakoak deabrua ikustean, bere burua maaitik botatzen du; deabrua, ildakoa bizirik ikustean, maai-azpian iskututzen

da... Une orretan, etxeokandreak, argiak piztu eta iru 'gizon bikañak' bildurrez biotza urturik ikusten ditu.

Boccaccio'k Bederatzigarren Aldiko Lenengo Kontuan (Decameron: Los Muertos de Doña Francisca) ere iru zerki dakartz, ildakoa, zaindaria eta Erriko Jaunaren Gau-ertzaiñak, deabruaren orde, arazo guztia ankazgora ipintzeko. Doña Francisca 'k ez du zaindaririk bear; berak auxe nai du: bi maitale, gaiñetik bota ezin ditunak, betirako galtzea. Oso maite-minduak daudenez, eta maitasuna edo-zertarako prest, gauza gaitzak eta zailak eskatzen dizkie era onetara: Bateri, gaur eortzitako ildako baten orde bere burua illobian gorde, ilda ba'lego bezela eta artan eutsi... Besteari, berriz, joateko gauerdian Franziskotarren illerrira eta ekartzeko gaur eortzitako gorpua. Joan da eta atera du illobitik, izara baten bilduta zegoen gorpua, eta badator etxeruntz illunpean eta etxeokandrea leiotik begira. Bat-batean Jaunaren Gauertzaiñak agertu dira, lapur baten ondoren eta, argia eurari zuzenduz, alto! bota die. Zaindaria bota du gorpua lurrera eta korri, tximistak artuta; jeiki da ildakoa, arri-eta-zur utzirik Gau-ertzaiñak eta zaindaria.

'Doña Francisca' pozik leioan: maitale sutsu aspergarriri orrek ez dira geiago agertuko bere aurrean.

Ez dira kontu berdin-berdiñak, baño bai antzekoak. Izan ere, seireun urte daude bien bitartean.

Zine bat egiteko Boccaccio'rena, antzerki baterako, 'Gizon Bikañak'. Izan ere, antzerkia da.

Orra euskaldunen zenbat gauza, atsegin eta zaarrak, italiar baten idaztietan.

ARRINDA'tar ANES
Udaberria. 1998

IPUIN-SARIKETA (BILBAO'KO UDALAREN BABESPEAN)

EUSKERAZALEAK ALKARTEA'k, urte guztietan lez aurtan be, ipuin sariketea iragarten dau, oiñarri-arauak oneik dirala:

—Ipuiñak euskeraz eta erriak erabilten dauan euskalkia erabilliaz idatziak izan bearko dabe eta idazkerea, EUSKERAZAINTZA'k argitaratua eta ZER aldizkarian erabilten dana.

— Ipuiñak asmatuikoak edo errian batuak izango dira, ez idatzita dagozanak edo itzulpenak.

— Luzeera iru orrialdetik lau orrialdera, idazkiñez idatzita eta bitarte bi dirala. Saria irabazten dabenak ZER'en argitaratuko dira. Saririk irabazten ez dabenak be bai ipuiñaren barrenean idazleak baimena emoten dauanean.

— Azillaren azkenerako EUSKERAZALEAK ALKARTEA'ren etxean (Bilbao'ko Colon de Larreategi. 14, 2.º eskoia) egon bear dabe.

— Abenduaren azkenerako emongo da maikoen erabagia eta ZER'en agertuko da, Urterillean, baita DEIA Egunkarian be albait lasterren.

— Sariak lau izango dira: 1.º 50.000 pezeta.

2.º 40.000 pezeta.

3.º 30.000 pezeta.

4.º 20.000 pezeta.

—Ipuiñak izen ordeagaz bialdu eta karta-azal txiki baten barruan izen-ordea ta izena.

OARRA: ipuiñak ekarteko epea abenduaren azkenera arte luzatzen da.